

AZ ELSŐ NYOMTATÁSBAN MEGJELENT OLASZNYELVŰ ÁRPÁDHÁZI BOLDOG MARGIT LEGENDA

1942 decemberében volt 700 éve annak, hogy Árpádházi Boldog Margit megszületett és születésének évfordulóján nemcsak a domonkosrend, hanem a magyar katolikus közvélemény is, újra a Szentatyához fordult, hogy a több ízben megindult, de külső körülmények miatt mindig megszakadt szentté avatási pert újra felvegye, s ennek az alázatos lelkű királylánynak tiszta és légius alakjával gyarapítsa az Árpádház szentjeinek fennkölt sorát.

Árpádházi Boldog Margit életének sok, de nem egyforma értékű, forrása maradt ránk, amelyek közül a legmegbízhatóbbak a Szűz Margit halála után hamarosan megindult *szentté avatási vizsgálat jegyzőkönyvei*. Az első (1271–74-ben vették fel) részben elveszett, de többé-kevésbbé rekonstruálható a későbbi Margit-legendák segítségével, amelyek nagyrészt éppen ezen az első jegyzőkönyvön alapulnak. Ilyen elsősorban a Szent Domonkosrend bolognai levéltárának egy 1346–98 között keletkezett kézirat kódexe,¹ amely 21 oldalnyi terjedelemben «*Quedam legenda beate Margarite de Ungaria Ordinis Praedicatorum*» közli a legendát.

¹ P. Böle Kornél: Árpádházi Boldog Margit szenttéavatási ügye és a legősibb latin Margit-legenda. Szent István-Aka-

démia felolvasásai. III. kötet. 1. szám. Budapest, 1937.

Szerzője, amint Lovas Elemér alapvető Boldog Margit életrajzában² helyesen állapítja meg, *Marcellus*, szentdomonkosrendi szerzetes, aki hosszú időn át magyarországi tartományfőnök és Boldog Margit lelkiatyja volt, s mint ilyen művéhez nemcsak a jegyzőkönyvet, hanem személyes tapasztalatait is felhasználta. Nem térünk ki részletesebben *Marcellus* legendájának *Jörg Walter* által készített német fordítására (a müncheni kir. könyvtárban található), sem pedig a rövidebb, de ezzel minden részletében megegyező *gráci kézirat*ra sem, mert túlságosan messze vezetne bennünket. Ugyancsak *Marcellus* legendáját dolgozta át Mátyás korában *Ranzanus*, aki erősen rövidítve adja forrását. Ezeknek a korai legendáknak hitelét elsősorban az adja meg, hogy mennyiben követik *Marcellus* legendáját, aki — mint Boldog Margit személyes ismerőse — a legmegbízhatóbb adatokat szolgáltatja.

A második szentté avatási vizsgálat jegyzőkönyvével kedvezőbb helyzetben vagyunk, mert nemcsak, hogy legendák készültek belőle, de maga az eredeti szöveg — bár eléggé megcsonkult formában — is fennmaradt. Az eredeti okirat két példányban készült: egyet a vizsgáló biztosok Rómába küldtek, a másikat pedig a szigeti kolostorban hagyták. Az eredeti jegyzőkönyvek elvesztek ugyan, de a szigeten hagyott példányról 1641-ben, Boldog Margit koporsójának felnyitásakor, másolat készült, mert az akkor ismét megindított kanonizációs eljáráshoz szükség volt rá, hogy fel lehessen terjeszteni Rómába. A Rómába küldött példányt ott újra lemásolták és ezen másolatok közül kettő ránkmaradt: az egyik Rómában, a dominikánusok levéltárában van (hitelesítő záradéka 1729. április 11-én kelt), a másikat a gyulafehérvári Batthyány-könyvtár őrzi. A ma ismert szöveg nem tökéletes, mert részint olasz anyanyelvű jegyző vette fel a protokollumot és így a személy- és helynevek helyesírása meglehetősen pontatlan, részint pedig a többszöri lemásolás folyamán számos hiba került bele. Belső megbízhatósága azonban, az említett fogyatkozások ellenére is, igen nagy és így minden egyéb forrást felülmul.

A második jegyzőkönyv alapján készült legendák közül elsősorban *Garinus de Giaco* legendáját kell megemlítenünk, amelynek azonban *Marcellus* változatával szemben az a hiánya, hogy szerzője nem ismerte személyesen Boldog Margitot és a szereplő személyeket, s így a tanu-vallomásokra volt utalva, a nélkül azonban, hogy az adatok helyességét módjában állt volna ellenőriznie. *Garinus* legendájának bevezető sorai

² Lovas Elemér: Árpádházi Boldog Margit élete. Budapest, Szent István-Társulat, 1939.

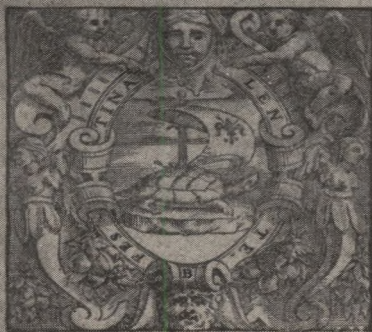
Falfestmény a bolognai domonkosrendi kolostor kerengőjében. A Madonna balján térdeplő alak állítólag Árpádházi Boldog Margit.

V I T E
DE I SANTI
E BEATI COSI
HVOMINI, COME
DONNE

DEL SACRO ORDINE DE
FRATI PREDICATORI.

*Scritte dal R. P. Fra SERAFINO RAZZI
dell' istesso ordine, e professo di San
Marco di Firenze.*

CON LICENZIA DE' SVPERIORI

IN FIRENZE^{~65}
Appresso Bartolomeo Sermartelli.
M D LXXVII.

FRA SERAFINO RAZZI legendagyűjteményének címlapja.

elmondják megírásának körülményeit is.³ Ez a tömör, lapidáris rövidségű legenda azonban nem felelt már meg a XIV. századi irodalmi igényeknek, s csakhamar — valószínűleg a nápolyi udvarban — át is dolgozták. A nápolyi udvarnak ebben az időben szoros magyar kapcsolatai voltak és érthető, hogy Boldog Margitról sokat beszéltek. Ezek a szájhagyományok és Garinus legendájának szövege szolgáltatott anyagot egy domonkosrendi szerzetesnek, — nevét nem ismerjük — hogy megírja azt a vallási élet számára szánt művét, amelyet «*Nápolyi legenda*»⁴ néven emlegetnek. Több kézírata ismeretes; ezek azonban kisebb-nagyobb változatokkal, ugyanazt a kissé felcifrázott legendát közlik, amely a XIV. században a nápolyi udvarban keletkezett.

Marcellus és Garinus legendájának és a második jegyzőkönyvnek felhasználásával újabb legenda-típusok keletkeztek. Ezek közé tartozik az 1510-ben keletkezett *magyar legendaszöveg* is, amelyet *Ráskai Lea* másolt le (legjobb kiadása a Volf György-féle Nyelvemléktár VIII. kötetében), s amelynek váza Marcellus legendáját tárja elénk, sokszor elég pontos fordításban. Ehhez a csoporthoz áll igen közel a *sztengalleni kolostor* könyvtárában található — eddig még kiadatlan — *német legendaszöveg* is, amely hol Marcellus, hol Garinus szövegére támaszkodik, de azok egységét megbontja. A két legenda azonban különbözik egymástól, mert a magyar változat Marcellus legendája mellett a második jegyzőkönyvet használta, míg a német szöveg Marcellus legendáját Garinus-ból vett részletekkel egészítette ki. Fel kell azonban tételeznünk azt, hogy mind a magyar, mind a német legenda *fordítás*, s eredetileg mindkettőt latin nyelven szerkesztették volt meg.

Van azután egy további legenda-csoport is, amely az eddig említetteket fejleszti tovább. Ilyen *Borselli* szentdomonkosrendi szerzetes 52 fejezetre osztott Boldog Margit legendája, amely a bolognai egyetem könyvtárában található a «*Cronica Magistrorum generalium Ordinis Fratrum Praedicatorum*» c. kódex függelékében.⁵ Ez a legenda többek

³ «*Legenda subscripta de vita et miraculis B. Margaretae Virginis Ordinis Praedicatorum, filiae Regis Hungariae, de rotulis seu diffusis dictis testium iuratorum coram praedictis inquisitoribus a Sede Apostolica super hoc datis, compendiose et quasi per puncta extracta est, anno Domini MCCCLX. in Curia Romana Avinionis per Fratrem Garinum Ordinis Praedicatorum in Theologia, de mandato Fratris Hugonis Magistri sextidecimi eiusdem Ordinis.*»

⁴ E. Koltay—Kastner: *La leggenda della Beata Margherita d'Ungheria alla corte angioina di Napoli. Annuario della R. Accademia d'Ungheria di Roma, Anno 1939. 174—180. old.*

⁵ Sorbelli: *Una raccolta poco nota d'antiche vite di santi e religiosi domenicani. Bologna, Stabilimenti Poligrafici Riuniti, 1922.*

között Boldog Margit stigmáiról is szól,⁶ holott ez a rész csak később kerülhetett a legendába és *Serafino Razzi*, domonkosrendi atya, Boldog Margit legendájának befejezésében tiltakozik is ez ellen, kijelentvén, hogy magyarországi Szent Ilona kapta volt a stigmákat, s nem annak tanítványa Boldog Margit. Hasonlóképpen *Taeggius* prédikátorrendi szerzetes Margit legendájában⁷ is beszél Boldog Margit stigmáiról. Ennek a tévhitnek alapjául valószínűleg a «*Libro chiamato Specchio dell'anime semplici della Beata Margarita, figliuola del re d'Ungheria scripta*» című, Boldog Margitnak tulajdonított, ájtatossági munka szolgálhatott, amelyről azonban Koltay-Kastner kétségtelenül megállapította,⁸ hogy *nem* lehet Boldog Margit műve, hanem valószínűleg a nápolyi udvar valamelyik spirituális szerzetesének munkája.⁹

A nyomtatott latin nyelvű legendairódalom termékei közül első-sorban Lorenzo Surio (Sauer Lőrinc) karthauzi szerzetes hatalmas 6 kötetes gyűjteményét kell említenünk, amely annál is becsesebb, mert ez szolgált alapul a későbbi legendaszerzőknek, hogy olasz nyelvű legendájukat megírassák.¹⁰ A nagyjelentőségű gyűjtemény először 1550-ben jelent meg, majd 1570-ben újra kiadták. Lorenzo Surio a legendákat átírta és azok eredeti alakjukban az 1618-as kiadásban kerültek nyomdápreés alá. Újabb teljes kiadása 1875–80-ból való.

Lorenzo Surio legendagyűjteményének első kötetében (728–734. oldal) közli: «*Vita illustrissimae Margaretae Virginis, Filiae Regis Hungarorum, Ordinis Praedicatorum, quam F. Garinus S. Theologiae Doctor eiusdem Ordinis, ex iuratorum testium diffusioribus dictis in compendium redigit Auinione, Anno Christi 1340. Et si autem nondum certo mihi constat, eam esse relatam in numerum sanctorum, et tamen id ut fieret, et Hungariae rex petivit, et aliquot Romani Pontifices diligenter iusserunt inquiri de vita illius: quae ab ipsis prope incunabulis gratiam fuit sanctissima. Stylus in lectoribus gratiam per F. Laurentium Surium passim mutatus est.*»¹¹

⁶ V. ö. Florio Banfi: *Le stimmate della B. Margherita d'Ungheria*. Firenze, 1934.

⁷ *Taeggius* O. P. kéziratainak XV. kötetében közli: *Vita B. Margaritae filiae Regis Hungariae Sanctimonialis Ord. Praed.*

⁸ Koltay-Kastner Jenő: *Együgyű lelkek tüköre*. Minerva-könyvtár, XXVI. Budapest, 1929.

⁹ V. ö. Lovas Elemér i. m. 6–25. oldal.

¹⁰ DE PROBATA VITIS SANCTORUM AB ALOYSIO LIPAMANO OLIM

CONSCRIPTIS NUNC PRIMUM EMENDATIS ET AUCTIS. A. D. MDL.

(Nem állt rendelkezésünkre az első kiadás és így az alábbi 1570-es kiadást használtuk.)

¹¹ *De probatis sanctorum historiis*, partim ex tomis Aloysii Lipomai, doctissimi episcopi, partim etiam ex egregiis manuscriptis codicibus, quarum permultae antehac nunquam in lucem prodire, nunc recens optima fide collectis per F. LAURENTIUM SURIUM CARTHUSIANUM.

Időrendben az első olasznyelvű legendagyűjtemény, amely Árpád-házi Boldog Margit legendáját is felvette a legendák sorába, hogy a jámbor olvasóknak Szűz Margit tiszta és lemondásokkal teli életét állítsa példaképül a XVI. század második felében, Bolognában keletkezett. Az igen szép kiállítású, terjedelmes kötet szerzője *Serafino Razzi*, szentdomonkosrendi atya, aki a firenzei kolostorban élt és aki rendjének egyik kiváló tollforgató tagja volt. Főművén — legendagyűjteményén — kívül számos vallásos műve jelent meg és híre egész Európában elterjedt. «A prédikátor-szerzet szentjeiről és boldogjairól, mind a férfiakról, mind a nőkről» írt életrajzgyűjteménye¹² Firenzében jelent meg és fivére, *Don Silvano Razzi* kamaldeus szerzetes rendezte sajtó alá, mert bátyja akkor hivatalos úton volt az Abruzzókban.¹³

A díszes címlapú, szép nyomású kötet második részének 4—12. lapjain olvasható a «VITA DELLA BEATA MARGHERITA D'UN-GHERIA».¹⁴ Rövid történeti bevezetés után a szerző elmondja, hogy a királyi pár fogadalmat tett, hogy első születendő leánygyermeküket az Űr szolgálatára szentelik és amikor a tatárok csakugyan kivonultak az országból, a királyné leánygyermeket szült, aki a keresztségben Margit nevet kapta. Lelkesült hangon ír a legendaszerző a kis Margitról, akinek korán kifejlődött értelme mindenkit elképesztett. Mikor három és fél éves korában szülei fogadalmukhoz híven a domonkosrendi apácák veszprémi kolostorába adják s ott Olimpia nővér gondjaira bizzák, a gyermek Margit komolyan fogja fel kötelességét és amint nőtt korban, úgy gyarapodott lelke érényekben is. Minthogy a királyi pár látja, hogy gyermekük milyen odaadással szolgálja az Urat, Szűz Mária tiszteletére Budán, a Nyulak szigetén, kolostort építtetnek s Boldog Margit több más nővérrel együtt ide kerül át. Tíz éves korában Humbert provinciális kezébe leteszi a fogadalmat. Serafino Razzi atya egészen költői leírást ad róla,

Coloniae Agrippinae. Apud Geruinum Cale-nium, et haeredes Quentelios. Anno MDLXX. Cum privilegio Pii V. Pontificis Maximi et Caesariae Maiestatis in decennium.

¹² VITE DE I SANTI E BEATI, COSI HUOMINI COME DONNE DEL SACRO ORDINE DE' FRATI PREDICATORI. Scritte dal R. P. Fra SERAFINO RAZZI dell'istesso ordine, e professo di San Marco di Firenze. Con licenza de' Superiori. In Firenze. Appresso Bartolomeo Sermartelli. LXXVII.

¹³ «Opera di Fra Serafino Razzi mio fratello, e da me, essendo egli lontano, et occupatissimo per la sua religione nell'Abruzzi, stata fatta stampare con quella maggior diligenza, che ho potuto, ma non già in tutto, che harei voluto, essendo io, mentre ciò si è fatto in Fiorenza, dimorato il piú del tempo in Bologna» — írja Silvano Razzi Monsignore Gabriele Paleotto bíboroshoz, Bologna püspökéhez, intézett 1577. május 5-én kelt ajánlásában.

¹⁴ Folyóiratunk más helyén az egész legenda fordítását közöljük és itt nem tárgyaljuk részletesebben.

amikor így ír: «Boldog Margit mind testalkatára, mind arcára nézve, csodaszép volt, lelke olyan szelíd, nyugodt és kiegyensúlyozott volt, hogy úgy tűnt, semmiféle viszontagság meg nem zavarhatja. Különösen a beszédje volt kellemes, olyannyira, hogy nem csupán a nővérek járultak szívesen hozzá, hanem nemes hölgyek és hercegnők is hozzáfordultak, hogy beszéljenek vele és tanácsot kapjanak tőle.» Meghatottan szól a legendaszerző Boldog Margit ájtatosságáról és arról, hogy a napnak minden óráját imádkozásra használta fel. Mind étkezésben, mind pihenésben igénytelen volt, a böjtölésben pedig mindenkit felülmúlt, mert nemcsak a kötelező böjtöt tartotta meg, hanem sajátmaga is előírt magának böjti napokat, amelyeken kenyéren és vizen kívül semmit sem vett magához. Mikor pedig társnői óva intik, hogy ne gyötörje túlságosan zsenge testét és várja meg, míg megerősödik, kijelenti, hogy senki sem tudja megmondani neki, mennyi ideje van még hátra a földi életből és nem hagyhatja abba jócselekedeteit, amíg el nem következik az ő órája. Külön fejezetet szentel a legendaíró Boldog Margit könyörületességének és kiemeli, hogy milyen fáradhatatlanul és mennyi odaadással ápolta a betegeket.

Amikor Csehország és Magyarország között dúló hosszú háború véget ért, a cseh király a béke megszilárdítása érdekében Magyarországra jött, ahol Béla király nagy pompával fogadta. Elvezette többek között a szigeti kolostorba is és amikor Ottokár meglátta szűz Margitot, beleszeretett és feleségül akarta venni. A király és hitvese előadták leányuknak a cseh király házassági ajánlatát és kiemelték, hogy milyen előnyös lenne ez a frigy mindkét országra nézve. Ami pedig a fogadalmát illeti, a pápánál — hivatkozva a megkötendő házasság rendkívüli fontosságára — biztosan sikerülne felmentést szerezniök. Egészen barokkos az a válasz, amelyet a tudós legendaíró Boldog Margit szájába ad, aki hosszú érveléssel utasítja vissza a cseh király házassági ajánlatát. Majd, hogy hasonló kísértéseknek elejét vegye, megkérte a provinciális atyát, hogy minél előbb szentelje fel. A megpróbáltatások azonban később sem szűntek meg. Bélának sikerült ugyan a külső ellenséggel békét kötnie, de közben ellentétek merültek fel közte és fia, István, között és Boldog Margit — látván az ország megosztását és a belvillongások véres következményeit — imádsággal, böjttel és penitenciával gyötörte gyenge testét, hogy az Urat kiengesztelje.

A sok önsanyargatás azonban annyira legyengítette, hogy súlyosan megbetegedett. Amikor érezte, hogy életének vége elérkezett, nagy nyugalom és boldogság töltötte el lelkét, mert tudta, hogy hamarosan el fogja nyerni önmegtágadásos élete jutalmát, az örök életben. Magához

hívta tehát a nővéreket és a halandó élet megvetésére és a jócselekedetekben való kitartásra buzdította őket. Majd felvévén a halotti szentségeket, az «In manus tuas domine commendo spiritum meum» kezdetű zsoltárt énekelve, a halálfélelem legkisebb jele nélkül, adta vissza lelkét teremtőjének.

Serafino Razzi atya legendája utolsó fejezeteit Boldog Margit halála után bekövetkezett csodáknak szenteli és mélységes megghatódottsággal ír az elköltözöttről. Végül pedig beszámol a megindult kanonizációs eljárásról, amely — mint tudjuk — akkor nem vezetett eredményre. Végül pedig — hogy művének szavahihetőségét emelje — forrásait ismerteti.

Serafino Razzi atya igazi írói lendülettel, őszinte lelkesedéssel és mély vallásos áhítattal fogott munkához és legendája abból a szempontból is fontos, mert — mint a nyomtatásban megjelent első olasznyelvű legenda — forrásul szolgált a következő évszázadok gazdag Boldog Margit legendatermésének.²⁵ A tudós szerző jól értett ahhoz, hogy forrásait megrostálja és a sokféle anyagot közös nevezőre hozva, egységes leírást adjon. Minden sorában érezhető a művelt író világos kritikai érzéke, amellyel forrásait szavahihetőségük szempontjából feldolgozza. Mint stíliszta, Serafino Razzi, szintén figyelmet érdemel, mert szabatos és könnyen érthető formában adja elő mondanivalóit és nem esik túlzásokba, mint kortársai, akiknek művei a mai olvasó számára gyakran élvezhetetlenné válnak dagályosságuk és szószaporításuk miatt. Serafino Razzi atya jó munkát végzett és mi magyarok különösen hálásak lehetünk neki, hogy megőrizte számunkra Árpádházi Boldog Margit legendájának ezt a késői változatát.

PONGRÁCZ ALAJOS

²⁵ V. ö. a szerző Árpádházi Boldog Margit alakja régi olasz legendagyűjteményekben c. tanulmányát. Az Isteni Meg-

váltó Leányai Szent Margit leánygimnáziumának 1941/42. évi értesítőjében.